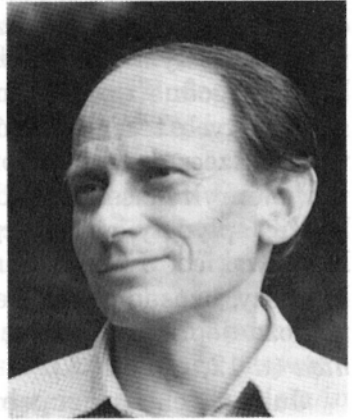

JULIUSZ HENRYK TEISSEYRE GEOLOG I PETROGRAF

(3. VI. 1933 - 24. II. 1991)

Juliusz Teisseyre urodził się we Lwowie, w rodzinie wybitnych intelektualistów, która dała Polsce wielu zasłużonych profesorów wyższych uczelni. Jego dziadek Wawrzyniec, geolog, profesor Politechniki Lwowskiej, odkrył najważniejszą linię podziału tektonicznego Europy Środkowej, nazwaną później linią Teisseyre'a - Tornquista. Jego ojciec Henryk, też geolog, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego, wybitny tektonik, uzyskał sławę w Europie jako twórca hipotezy o grawitacyjnej naturze czapek tektonicznych w depresji Świebodzic.

Profesorami Politechniki byli Jego dwaj stryjowie, a trzeci był rektorem Akademii Sztuk Pięknych i utalentowanym malarzem. Już również nie żyjący Jego młodszy brat, Andrzej Karol był także geologiem i profesorem Uniwersytetu Wrocławskiego. Matka ze znanej lwowskiej rodziny lekarskiej Sabatowskich, studiowała w Theresianum w Wiedniu, w zakładzie dla panien z dobrych domów, a później we Lwowie ukończyła geografię w Uniwersytecie.

Te przykłady z najbliższej rodziny zobowiązywały, nie wypadało być przeciętnym, co było z jednej strony dopingiem, a z drugiej strony wielkim obciążeniem psychicznym dla wrażliwego i raczej słabego fizycznie Juliusza.

Jako dziecko był we Lwowie świadkiem sowieckich masowych zsyłek Polaków na wschód i niemieckiej eksterminacji polskiej inteligencji przez batalion Nachtigal. W latach 1951 - 1956 Juliusz studiował geologię w Uniwersytecie Wrocławskim w czasie nasilenia stalinizmu, w atmosferze inwigilacji, przymusowych zebrań, pochodów 1-majowych i publicznych samokrytyk.

To wszystko odbijało się na systemie nerwowym Juliusza, który swe wewnętrzne przeżycia przenosił w świat sztuki i bronił się kpina przed nonsensem jaki Go otaczał. Ratunkiem były też wyjazdy w teren, razem z ojcem, matką, przyjaciółmi i asystentami ojca. Tam czuł się swobodnie, pozbywał się uciążliwego dla siebie i swego otoczenia nerwowego napięcia, zaznajamiał się z analizą zjawisk geologicznych, a dyskusje z ludźmi nieprzeciętnymi, geologami, jacy niekiedy przybywali z różnych krajów Europy, rozszerzały Jego poglądy i dopingowały do nauki języków obcych. W początkowym okresie studiów, prócz obowiązkowych zajęć z geologii, pasjonował się elektroniką i nawet na wykładach kreślił układy radiowe, później jednakże coraz bardziej pochłaniała Go geologia.

W czerwcu 1956 r. Juliusz Teisseyre obronił swą pracę magisterską o elemencie Strugi, diabazowym horście w depresji Świebodzic. Wykazał się przy tym dużą niezależnością myślenia, ponieważ Jego wnioski były niezgodne z poglądami ojca. Potrafił swe racje obronić, a wybitny znawca tych terenów, którym był Henryk Teisseyre, musiał te racje uznać. Rzecz dotyczyła sprawy istotnej dla budowy geologicznej Sudeców. Henryk Teisseyre sądził, że elementy diabazowe w depresji Świebodzic spłynęły grawitacyjnie na swe miejsce z podnoszonych Gór Kaczawskich. Juliusz Teisseyre, nie negując generalnej podstawy tej hipotezy, uzasadnił, że element diabazowy Strugi został wyniesiony z podłoża depresji. Pracę tę opublikował później w *Acta Geologica Polonica* (t. 12, no. 3).

Juliusz, chcąc uzupełnić swą wiedzę, wyniesioną z Uniwersytetu Wrocławskiego, postanowił w 1956 r. pod opieką profesora Kazimierza Smulikowskiego podjąć obowiązki asystenta w Pracowni Petrografii Zakładu Nauk Geologicznych PAN w Warszawie. Po opanowaniu metod badań petrograficznych, Juliusz opublikował pracę "Skąły wapienno-krzemianowe Masywu Śnieżnika" w *Archiwum Mineralogicznym* (t. 23, z. 1).

Następne Jego prace dotyczyły prawie wyłącznie Rudaw Janowickich i Grzbietu Lasockiego w Sudetach Zachodnich. W pracach tych wykazał się umiejętnością łączenia obserwacji petrograficznych z geologicznymi. Listę publikacji otwiera studium, pt. "Perydotyt hornblendowy z Janowic Wielkich" (*Arch. Miner.*, t. 26, z. 1 i 2) poświęcone niewielkiemu, ale ważnemu występowaniu perydotytów, które tworzą komin, sięgający zapewne aż do górnego płaszcza Ziemi i usytuowany na pograniczu trzech jednostek geologicznych wyższego rzędu: metamorfiku Rudaw Janowickich, masywu granitowego Karkonoszy i epimetamorfiku Gór Kaczawskich.

Następna praca, pt. "Budowa geologiczna wschodniej części okrywy granitu Karkonoszy w okolicach Miedzianki" (*Geol. Sudetica*, t. 4) odnosi się do północnego krańca Rudaw Janowickich. Obszar wschodniej

okrywy granitu Karkonoszy, który Juliusz Teisseyre objął swymi badaniami, jest geologicznie niesłychanie skomplikowany. Nie dość na tym, że składa się w części zasadniczej z trzech formacji metamorficznych, to poza tym obramowują go trzy jednostki geologiczne: granit Karkonoszy, kompleks Gór Kaczawskich i niecka śródsudecka. Każda z tych jednostek odznacza się indywidualnym rozwojem geologicznym, a wszystkie razem zostały później fleksuralnie zdeformowane. W skałach Rudaw Janowickich Juliusz rozróżnił kolejne etapy metamorfizmu, związane z odpowiadającymi im deformacjami tektonicznymi. W skomplikowanej budowie geologicznej, którą Jego niemieccy poprzednicy próbowali rozszyfrować przyjmując gęstą sieć uskoków, Juliusz Teisseyre dostrzegł budowę fałdową, zapewne wieku kaledońskiego. Wnioski pracy były dobrze udokumentowane, a całość ilustrował blokdiagram, którego kopia stanowi obecnie jedną z atrakcji muzeum przyrodniczego przy Dyrekcji Karkonoskiego Parku Narodowego w Jeleniej Górze. Prace Juliusza Teisseyre'a są wspaniałym przykładem syntezy wyników kartowania geologicznego, analizy strukturalnej i petrograficznej.

Dnia 1 grudnia 1964 r. Rada Naukowa Zakładu Nauk Geologicznych PAN na podstawie pracy, pt.: "Budowa geologiczna wschodniej części okrywy granitu Karkonoszy w okolicach Miedzianki" przyznała Mu stopień doktora nauk geologicznych.

W następnych latach Juliusz rozszerzył swe badania na pozostałą część Rudaw Janowickich i prawie cały Lasocki Grzbiet, co zaowocowało dwiema publikacjami: "On the Old-Paleozoic initial volcanism in the West Sudetes (*Acta Geol. Polon.*, vol. 18. no. 1, 1968), oraz "On the age and petrogenesis of metavolcanic rocks of the Rudawy Janowickie and Lasocki Grzbiet". (*Bull. Acad. Polon. Sci.*, vol. 16. no. 1, 1968). Skały wulkaniczne były bardzo trudnym obiektem badań petrograficznych, ponieważ ich pierwotny skład i struktury były w znacznej mierze zatarte przez metamorfizm, najpierw progresywny, potem regresywny, oraz przez ruchy tektoniczne. Mimo tych trudności, cytowane prace zawierają wnikliwy ich opis i podział. Geneza skał piętra wulkanicznego Rudaw Janowickich była przedmiotem badań Juliusza Teisseyre'a później, przy współpracy z prof. W. Narębskim i przy zastosowaniu metod geochemicznych. Wspólnie ze swym bratem Andrzejem, Juliusz badał też stosunek sedymentacji dolnokarbońskiej do ruchów pionowych w strefie granicznej między metamorfikiem Rudaw Janowickich a niecką śródsudecką. Stwierdzono, że sedymentacja i ruchy pionowe były tu ze sobą zsynchronizowane, ich przebieg musiał być bardzo gwałtowny, a rozpiętość ruchów pionowych znaczna. Wyniki badań opublikowano w pracy "Faulting and sedimentation on the north-western margin of the Intrasudetic Basin" (*Bull. Acad. Polon. Sci.*, vol. 17, no. 1). Juliusz Teisseyre opublikował też w tym okresie

recenzje z konferencji "Tektonik und Magma" Niemieckiego Towarzystwa Geologicznego we Freibergu (*Przegląd Geol.*, 16, z. 3.) oraz omówienie podręcznika petrologii strukturalnej Elisiejewa. Był też autorem rozdziału dotyczącego Rudaw Janowickich w zespolonym dziele, którym był – wyczerpany obecnie – "Przewodnik geologiczny po Sudetach" pod redakcją W. Grocholskiego (1969).

Pod koniec lat 60-tych rozwój naukowy Juliusza Teisseyre'a, dotychczas przebiegający pod opieką dwóch profesorów, Jego ojca i prof. K. Smulikowskiego, był już na tyle zaawansowany, że Juliusz mógł podjąć się nowych zadań na gruncie międzynarodowym. Chodziło też o to, by rozszerzyć swe doświadczenie w zakresie kartowania geologicznego i badań petrograficznych skał krystalicznych.

W 1967 r. Juliusz uzyskał państwowe stypendium norweskie, co umożliwiło Mu przeprowadzenie dwu- i półmiesięcznych badań terenowych w okolicy Byglandsfjordu. Zebrane materiały obserwacyjne miał możliwość przez dalsze półtora miesiąca opracować w Muzeum Geologiczno-Mineralogicznym w Oslo, pod opieką dra J. A. Donsa, kustosa tego muzeum.

Rezultatem tych poczynań były dwie prace, jedna wydrukowana w Norwegii (1970), druga opublikowana w *Roczniku Polskiego Towarzystwa Geologicznego* pt. "Tektonika migmatytów okolic Byglandsfjordu". W tej ostatniej pracy Juliusz zwraca uwagę, że stosowane w geologii strukturalnej założenie, iż kolejne deformacje są nakładane na ciało coraz bardziej sztywne, nie zawsze jest słuszne i może być niebezpiecznym uproszczeniem. W konkretnym przypadku skał Byglandsfjordu, pierwsza deformacja (najstarsza) objęła ciało sztywne, dopiero następna zaznaczyła się w skale w międzyczasie uplastycznionej, a styl kolejnych deformacji wskazywał na stopniowy zanik plastyczności materiału skalnego.

Po dwóch latach, tj. w 1969 r. Juliusz Teisseyre udał się powtórnie do Norwegii, by tym razem, daleko na północy, rozszerzyć swe umiejętności kartowania geologicznego terenów krystalicznych. W czasie tego pobytu Juliusz był zdany na swe własne siły. Od gospodarzy otrzymał kompas, młotek, zdjęcie lotnicze terenu oraz potrzebny sprzęt turystyczny i udał się na zupełne odludzie.

Komunikację z centralą zapewniało jedynie radio. Codziennie, bez względu na warunki klimatyczne, trzeba było wykonywać zakreślone zadanie. Niewątpliwie, był to czas szkoły charakteru, co rozumieją tylko ci, którzy przez dłuższy czas pracowali w surowych warunkach.

Norwegia wywarła na Juliuszu wielkie wrażenie. Był pod urokiem tamtejszych ludzi, rodzin chłopskich o wielkim poczuciu godności, osiadłych przez wieki na swych gospodarstwach, na ziemiach wymagających wielkiego trudu, by się z nich utrzymać. Imponował Mu pełen

zdrowego rozsądku system samorządowy, który przyjęła tamtejsza społeczność.

Po norweskiej praktyce Juliusz powrócił do badań kartograficznych i petrograficznych metamorfiku Rudaw Janowickich i Grzbietu Lasockiego. Podjął próbę uporządkowania podziału tamtejszych skał na grupy i formacje skalne oraz określenia ich wieku na podstawie litostratygrafii. Sekwencję zespołów skalnych porównał z podobnymi skałami datowanymi paleontologicznie, występującymi w południowych Karkonoszach, w Czechach. Kolejne deformacje skalne powiązał z odpowiednimi etapami metamorfizmu. Wyniki tych prac zostały poddane dyskusji na forum międzynarodowym w czasie zjazdu terenowego "AZOPRO" (Association pour l'Etude Géologique des Zones Profondes de l'Écorce Terrestre), który odbył się w Sudetach we wrześniu 1973r. W tym samym roku (17 grudnia 1973) Rada Naukowa Wydziału Geologii Uniwersytetu Warszawskiego nadała Mu stopień naukowy doktora habilitowanego nauk przyrodniczych w zakresie petrografii, na podstawie pracy "Skały metamorficzne Rudaw Janowickich i Grzbietu Lasockiego" (*Geol. Sudetica*, T. 8, 1973).

W 1974 r. Juliusz wyjechał do Turku w Finlandii, gdzie w tamtejszym uniwersytecie zastępował będącego na urlopie wykładowcę geologii strukturalnej. Mimo trudności z przedłużeniem kontraktu w miejscowym uniwersytecie, Juliusz zdecydował się zamieszkać w Finlandii na stałe.

W Finlandii status Juliusza zmienił się radykalnie; z zaproszonego na uniwersytet gościa stał się tylko okresowo zatrudnianym bezrobotnym. Rozsyłane przez Niego do wielu instytucji geologicznych, też do innych krajów, oferty gotowości podjęcia pracy pozostały bez pozytywnej odpowiedzi. Wreszcie dostał pracę w Danii, gdzie do Jego obowiązków należało uporządkowanie geologicznych materiałów archiwalnych z dalekiej północy. Sytuacja Juliusza w tym okresie była bardzo trudna. W Polsce miał rodziców oraz pierwszą żonę i syna. Pracował w Kopenhadze, zaś na stałe mieszkał w Turku w Finlandii, gdzie założył drugą rodzinę i gdzie urodził Mu się syn. Mimo trudności finansowych, w jakich się znalazł, Juliusz przez długie latałożył na utrzymanie i wykształcenie swego syna z pierwszego małżeństwa, który zdażył przed śmiercią Juliusza ukończyć fizykę w Uniwersytecie Warszawskim.

W ostatnich latach życia Juliusz pracował okresowo w bibliotece Instytutu Matematyki Uniwersytetu w Turku. W wolnych chwilach zajmował się z powodzeniem malarstwem, miał nawet w Finlandii wystawę swych prac. Po kupieniu zabudowań po farmie "Koivisto", położonej wśród lasów na północny wschód od Turku, Juliusz remonutował je z zachowaniem miejscowego stylu, co sprawiało Mu wiele

radości. Z sąsiadami porozumiewał się po fińsku, który to bardzo trudny język opanował dość dobrze. Właśnie tam, na farmie, Juliusz nagle i przedwcześnie zmarł. Pochowany jest na cmentarzu w Turku.

Rozliczne talenty Juliusza pozostały w dużej mierze nie wykorzystane, mogły zaowocować jeszcze wieloma dziełami.

Prace wykonane w czasie Jego aktywności zawodowej w Polsce są wzorem solidności i umiejętności łączenia kartowania geologicznego z badaniami petrograficznymi i strukturalnymi. Juliusz Teisseyre, obdarzony żywym umysłem i wyjątkową inteligencją, przez swe studia we Wrocławiu i w Warszawie, w szkołach wybitnych profesorów, oraz przez swe rzetelne traktowanie kolejnych zadań był predysponowany do odegrania pierwszoplanowej roli w geologii polskiej.

Michał Paweł Mierzejewski
Wrocław

Wykaz prac dr. hab. Juliusza Henryka Teisseyre'a

1961. Skąły wapienno-krzemianowe masywu Śnieżnika. The lime-silicate rocks of the Śnieżnik Mountains. *Arch. Miner.*, 3, 1, 155 – 196.
1962. Budowa geologiczna elementu Strugi. Structural features and development of the Struga element in the Middle Sudetes. *Acta. Geol. Polon.*, 12, 3, 393 – 430.
1966. Perydotyt hornblendowy z Janowic Wielkich (Sudety Zachodnie). Hornblende peridotite from Janowice Wielkie (Western Sudetes). *Arch. Miner.*, 26, 289 – 304.
1968. Budowa geologiczna wschodniej części okrywy granitu Karkonoszy w okolicach Miedzianki (Sudety Zachodnie). Geological structure of the metamorphic mantle of the Karkonosze granite in Miedzianka Region (Western Sudetes). *Geol. Sudetica*, 4, 481 – 555.
- O staropaleozoicznym wulkanizmie inicjalnym w Sudetach Zachodnich. On the Old-Paleozoic initial volcanism in the West Sudetes. *Acta. Geol. Polon.*, 18, 1, 239 – 252.
- On the age and petrogenesis of metavolcanic rocks of the Rudawy Janowickie and Lasocki Ridge. *Bull. Acad. Polon. Sci., Ser. Sci. geol. et geogr.*, 16, 1, 9 – 15.
- Tektonika i skały magmowe (Recenzja konferencji "Tektonik und Magma"). *Przegl. Geol.*, 16, 3.
1969. Podręcznik geologii strukturalnej (omówienie podręcznika A. Elisiejewa "Osnowy strukturalnej petrologii"). *Przegl. Geol.*, 17, 2, 97 – 98.
- Blok Karkonoszy. Charakterystyka ogólna. W: Red. W. Grocholski, Przewodnik geologiczny po Sudetach. 110 – 113. Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa.
- Wschodnia część okrywy granitu Karkonoszy. W: Red. W. Grocholski, Przewodnik geologiczny po Sudetach. 116 – 120. Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa.
- Faulting and sedimentation on the north-western margin of the Intrasudetic Basin. *Bull. Acad. Polon. Sci., Ser. Sci. geol. et geogr.*, 17, 1. 41 – 48. (wspólnie z A. K. Teisseyre'm).

1970. Geological investigation in the Byglandsfjorden-Gyvatn area. *Norges Geologiske Undersøkelse*, 266, 206 – 229.
1971. O wieku i następstwie warstw w skałach metamorficznych Rudaw Janowickich i grzbiecie Lasockiego. On the age and sequence of beds in the metamorphic rocks of the Rudawy Janowickie and Lasocki Ridge. *Geol. Sudetica*, 5, 202 – 210.
- Tektonika migmatytów okolic jeziora Byglandsfjorden (Norwegia Południowa). Tectonics of the migmatite gneiss area to the west of Byglandsfjorden (South Norway). *Ann. Soc. Geol. Polon.*, 40, 3-4, 449 – 450.
 - On petrogenesis of the Paczyn gneisses in the West Sudetes. *Bull. Acad. Polon. Sci., Sér. Sci. de la Terre*, 19, 4, 193 – 202. (wspólnie z W. Narębskim).
1972. Geological investigation in the area between Kjølnes and Trollfjorden (Vanger Peninsula). *Norges Geologiske Undersøkelse*, 278, 81 – 92.
1973. Structural development and petrology of the eastern part of the Karkonosze granite cover. In: Red. K. Smulikowski. "Revue des problemes geologiques des zones profondes de l'écorce terrestre en Basse Silésie". Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa. 146 – 154.
- Skały metamorficzne Rudaw Janowickich i Grzbiecie Lasockiego, Metamorphic rocks of the Rudawy Janowickie and Lasocki Grzbiet ranges. *Geol. Sudetica*, 8, 7 – 118.

Prace przygotowane do druku

Geology of the island of Seili, Turku Archipelago.

Petrology of migmatitic rocks between Byglansfjorden and Gyvatn.

Wykaz prac niepublikowanych dr. hab. Juliusza Henryka Teisseyre'a

1961. Teisseyre H., Smulikowski W., Teisseyre J. H., Report on geology and ore potential of Vyca valley, Rhodope Mts., South Bulgaria. English text with full Russian translation filed in the archives of Bulgarian Geological Survey, Sofia, Bulgaria.
1963. Sprawozdanie na temat możliwości eksploatacji perydotytu z Janowic Wielkich jako surowca azbestowego i na cele drogowe. Arch. Urzędu Woj. we Wrocławiu.
1966. Sprawozdanie o możliwości występowania rud w Rudawach Janowickich i Grzbiecie Lasockim. Arch. Centr. Urzędu Geol. Warszawa.
1972. Ocena właściwości roponośnych piaskowców kambryjskich w rejonie polskiej części Bałtyku na podstawie mikroskopowej analizy petrograficznej. Arch. Przedsiębiorstwa Poszukiwań Naftowych, Warszawa.
1975. Report on the uranium and tungsten ore prospecting in the region of Hamenlinna (South Finland). Archives of Rautaruukki Oy., Oulu, Finland.
- Report on geological mapping and iron ore prospecting in the region of Vaaksy (South Finland). Archives of Rautaruukki Oy., Oulu, Finland.
1978. Report on the iron ore prospecting along magnetometric profiles between Oripaa and Karina (South West Finland). Archives of Rautaruukki Oy., Oulu, Finland.
- Report on geological mapping and tungsten ore prospecting in the region of Karjalohja (South Finland). Archives Rautaruukki Oy., Oulu, Finland.
1979. Preliminary revaluation of the Uranium Prospecting Programme in East Greenland (Progress Report). Archives of Geological Survey of Greenland, Copenhagen, Denmark.

1980. Revaluation of the Uranium Prospecting Programme in East Greenland, 1971-1977 (final report). Archives of Geological Survey of Greenland, Copenhagen, Denmark.
1981. Armour-Brown A., Tukiainen T., Wallin B. and Teisseyre J. H., Syduran project the final report. Archives of Geological Survey of Greenland, Copenhagen, Denmark.